

**ORDU ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ /
THE JOURNAL OF ORDU UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY**

Sayı: 1

EYLÜL - 2023

el-Ahtal'ın Şiirinde Kur'ân-ı Kerîm Kıssalarının İzleri

Traces of The Qur'an Parables in al-Ahtal's Poems

Sedat TUNA

Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Asst. Prof. Dr., Ordu University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences

Ordu / Türkiye - **ROR ID:** 04r0hn449

tuna.sedat52@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5832-3724

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Çeviri Makalesi / Translation Article

Geliş Tarihi / Received: 2 Mayıs / 2 May 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 1 Ağustos / 1 August 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Eylül / 30 September 2023

Atıf / Citation: Tuna, Sedat. "el-Ahtal'ın Şiirinde Kur'ân-ı Kerîm Kıssalarının İzleri" *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (Eylül / 2023), 150-168.

İntihal/Plagiarism: Bu makalede intihal taraması yapılmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been scanned for plagiarism and it has been confirmed that it does not contain plagiarism.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. **Sedat TUNA**

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: oduifd@odu.edu.tr

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**

el-Ahtal'ın Şiirinde Kur'ân-ı Kerîm Kıssalarının İzleri*

Hüseyin Abdül Hüseyin el-Vazîfi*
Hamîd Atâullah Tahir el-Mûsevî*

Öz

Dinî kültürün her milletin nezdinde büyük önemi ve yüce değeri vardır. Dinî kültür, şiire özgü en verimli ilham kaynaklarından biridir. Çünkü dinî kültür; şairlerin büyük edebî eserlerine örnekler, konular ve yöntemler sağladıkları bir mihverdir. Şüphesiz birçok şair İslâm dininin kaynaklarının bir kısmının etkisi altında kaldıkları bu kaynakların ilk sırasında Kur'ân-ı Kerîm, özellikle de Kur'ân kıssaları vardır. Emevî Dönemi şairlerinin birçoğunun hiciv şiirlerini inşâd ederken Kur'ân-ı Kerîm'den ve onun bazı kıssalarından ilham aldıkları anlaşılmaktadır. Bu durum, Hristiyan olmasına rağmen, el-Ahtal'de daha çok dikkatimizi çekmektedir. Kur'ân-ı Kerîm kıssalarının bazılarını şiirinde doğrudan kullanmıştır. Hatta kıssalar, şiirinde canlandırdığı diğer betimlemeleri tamamlayan ve destekleyen en belirgin temel argümanlardan biri olmuştur. Gerçekten el-Ahtal'ın Kur'an kıssalarından ilham alarak inşâd ettiği şiirlerini okuyan ve dikkatlice inceleyen bir kişi, bu kıssaların neredeyse Cerîr'in ya da el-Ferezdak'ın geniş ölçüde Kur'ân-ı Kerîm'in etkisi altında kalarak inşâd ettikleri İslâmî şiirleri olduğu izlenimine kapılıverir. Bu makalede onun şiirinde yinelenen kavramlar, Kur'ân-ı Kerîm kıssalarında adı geçen peygamberler, onların el-Ahtal'ın şiirindeki izleri ve kıssaların önemi açıklanacaktır. Bu makalenin doğası, şairin bu kıssaları kullanmaktaki amacına işaret etmenin yanı sıra giriş ve beş temayı içermeyi gerektirmiştir: İlk temada Allah'ın Peygamberi Nûh'un (a.s.) Kıssası, ikinci temada Âd Kavminin Kıssası, üçüncü temada da Semûd Kavminin Kıssası üzerinde durulmuştur. Dördüncü temada Allah'ın Peygamberleri (Yûsuf, Hârûn ve Dâvûd) Kıssaları, beşinci temada ise Allah'ın Peygamberi Mûsa (a.s.) Kıssası ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, el-Ahtal, Kur'ân Kıssaları, Emevî Dönemi, Şiir.

Traces of The Qur'an Parables in al-Ahtal's Poems

Abstract

In every nation's history, religious culture has great importance and exalted value. Religious culture is one of the most efficient sources for poetry. The reason for this is that religious culture was an axis from which poets gathered samples, subjects and methods for their literary works. Most of them, without a doubt, were affected by some of the Islamic sources. The primary source was The Qur'an, especially the parables inside it. It has been understood that most poets of the Umayyad period were inspired by The Qur'an and its parables while creating their satirical poems. This inspiration is more apparent on al-Ahtal's case, although he is a Christian. He used some parables of The Qur'an directly in his poems. What's more, the parables were the most distinct core arguments that complete and support his other descriptions in his poems. Those who read al-Ahtal's poems which he wrote while he was inspired by the parables of The Qur'an and inspect them carefully get the impression of (Jarir's or al-Farazdaq's) poems which were created while their creators were under the influence of The Qur'an. In this article, the terms renovated in his poems, the names of the prophets mentioned in parables, their effects on al-Ahtal's poetry and the importance of The Qur'an parables will be explained. The nature of this article required the inclusion of prologue and the five themes in addition to indicating the aim of the poet in using the parables. In the first theme, the parable of Allah's prophet Nûh; in the second theme, the parable of Âd tribe and in the third theme, the parable of Semûd tribe is inspected. In the fourth theme, the parables of Allah's prophets (Yûsuf, Hârûn ve Dâvûd), and in the fifth theme, the parable of Allah's prophet Mûsa is discussed.

Keywords: Arabic, al-Ahtal, Qur'an parables, Umayyad period, Poem.

* Irak Kûfe Üniversitesi 2021 yılında Fen Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Dergisi'ni çıkarmaya başlamıştır. Ulusal hakemli bilimsel bir dergidir, üç ayda bir yayımlanmaktadır ve APA alıntı modelini kullanmaktadır. ISSN: 2072- 4756. *Kûfe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Dergisi* 1/22 (Haziran 2015), 171-196.

* Asst. Prof. Kûfe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı.

* Research Assistant, Kûfe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı.

Giriş

“Kıssa”: “القاص” fiili kıssalar anlattığında “قصة” kalıbında kullanımı meşhurdur. Sözün başında kıssa denilir. Yani Yüce Allah’ın “Sana bu Kur’an’ı vahyetmekle en güzelini anlatıyoruz.” âyetinde olduğu gibi cümle sözdendir. Yani biz sana beyânın en güzelini açıklıyoruz. Bir şeyi adım adım takip ettiğinde “Bir şeyin izini sürdürüm.” denilir. Allah’ın şu sözü “Annesi, Mûsâ’nın kız kardeşine, ‘Onu takip et. ’dedi.” Yani onu adım adım takip et anlamında kullanıldı. Kıssa haber vermek anlamına da gelir çoğulu ise “قصاص” kısastır. Haberin izini sür, haberin takipçisi ol. Kıssayı anlattım yani haberi kendisine bildirdim demektir. Kıssa “Bir kişiye bir haber ve sözü beyân edip bildirmek.” anlamında kullanılmıştır.

Bir terim olarak “kıssa”: “Milletin yenilik getirerek ortaya koyduğu, kültüründe ve medeniyetinde yankılanan, sonraki nesle yansıtılan ve sırlarını aydınlatan filolojik disiplindir.” Kıssa, ümmetin sırlarının üzerindeki perdeyi kaldırır. Özel faydası olmasıyla beraber “Dramatik söz sanatını kapsar, meydana gelmesi mümkün olan çatışmaları ortaya koyma esasına dayanır. Sonuç olarak izleyiciye estetik bir güzellik verir.”

Şüphesiz “Kur’an’ı Kerim Kıssası” kıssasının anlamsal içeriği genel olarak kıssaya yüklenen birçok kavramla uyum sağlamaz. Kıssa, genel görüntüyle beraber biçimlendirilir. Kur’an’ı Kerim kıssası belirli bir zaman diliminde meydana gelmiş, şahıslarla ilintili, gerçek tarihî olayları anlatır. Dinî amaçlar üzerine inşâ edilir ve dinî sebeplerle aktarılır. Anlatılan olaylar hayalden uzaktır, kuruntu ve düşünce ürünü değildir. Tam aksine yaşanmış gerçekler, doğruluğu kesin tarihî belgelerdir. Meydana gelen önemli olayları haber verir, dinleyen kişiler üzerinde derin etkiler bırakır.

Emevî Dönemi şairleri, özellikle Cerîr ve el-Ferezdak, Kur’an’ı Kerim kıssalarından yoğun bir şekilde istifade etmişlerdir. Farklı şiirsel hedeflere ulaşmak, öğüt ve uyarıyı kıssalarla işaret ederek Kur’an kıssalarını şiirlerinde malzeme olarak kullanmışlardır.

Bu kıssaların aslı Kur’an-ı Kerim’de ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bu sebeple şairler olayın ana hatlarını vurgulayan özet beyitler inşâ ettiler. Kasidenin genel hedefinin sınırlarının dışına çıkmayan birkaç beyit ile de hikâyeleştirmişlerdir. Şair, bazen arzu ettiği düşüncüyü destekleyen Kur’an-ı Kerim kıssasından ziyadesiyle faydalanmak için kıssaya başvurmuş ve düşüncesini güçlendirmek için de gayret göstermiştir.

el-Ahtal’ın -Hristiyan olmasına rağmen- bu etkiden uzak kalmadığını ve Kur’an-ı Kerim kıssalarının sembollerine şiirlerini süslediğini görürüz. Kim bu kıssaları araştırırsa el-Ahtal’ın inşâ ettiği kasidelerde- kıssaları kendi amacına hizmet edecek şekilde kullandığını görür.

1. Birinci Tema: Allah’ın Peygamberi Nûh’un Kıssası

Azîz ve celîl olan Allah, kesinlikle insanları şirk tuzaklarından kurtarma ve hidâyete ulaştırma görevi verdiği kullarından bir grubu peygamber ismiyle isimlendirdi. Peygamber olarak gönderilenlerin her biri, insanları tevhide, öldükten sonra dirilmeye ve âhîret gününe inanmaya davet etti. Her bir peygamberin verdiği mesaj diğer peygamberin verdiği mesajdan farklı veya o mesajla çelişkili değildi. Peygamberlerin hepsi yaşadıkları çağın gerçekleriyle uyumlu geldi ve şeriat getirdi. Sonsuz İslâm mesajı kemâle erene dek tebliğ edilen bütün mesajlar peygamberin peygamber olarak gönderildiği zamanla uyumluydu¹ ve son mesaj Kur’an-ı Kerim’di.

¹ Ömer Ahmed Ömer, *Ülülazm mine’r-rusûl* (Dımaşk: Dâr Hassân, 1409/1988), 7-10.

Şüphesiz Allah'ın peygamberi Nûh'un (a.s.) kıssasında geçen olayların bir çırpıda özetlenmesi mümkün değildir. Allah'ın yüce kitabında verdiği haberlerin hepsi uyarılar ve öğütlerdir ve bu yüce kitabın asırlar geçmesine rağmen insanlığa anlatılacak mesajları vardır.

Hız. Nûh'un (a.s.) kıssasında bizim için önemli olan nokta “gemi” ve “tûfan” kelimeleridir. Gemi anlamına gelen “سَفِينَةٌ” kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de Nûh'un (a.s.) gemisi kastedilerek bir defa kullanılmıştır. Âyette: “*Biz de onu (Nûh'u) ve gemide bulunanları kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret kıldık.*”² diğer âyetlerde “سَفِينَةٌ” kelimesi yerine “الْفُلُّكُ” kelimesi kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinde Nûh (a.s.) gemiyi yaparken, gemi denizi yararak giderken ve tûfan olayı anlatılırken “الْفُلُّكُ” kelimesi kullanılmıştır. Bahsedilen bu yerlerin hepsi îcâz³ ve yüceltme makamı “الْفُلُّكُ” kelimesi saygıyı işaret eder. “سَفِينَةٌ” kelimesi ile ancak umum kastedilir.⁴ Bunun yanı sıra “الْفُلُّكُ” kelimesi büyük gemiyi ifade eden bir kelimedir.⁵

Şair, Allah'ın peygamberi Nûh'un (a.s.) kıssasındaki olaylardan ilham almış ve almış olduğu bu ilhamı Yezîd b. Muâviye'yi (öl.64/683) methederken kullanmıştır. Çünkü el-Ahtal müstehcen sözlerle (Ensar'ı hicvettikten sonra) aylak aylak dolaşırken, kebab şişi gibi bir deri bir kemik kalmış Yezîd b. Muâviye de el-Ahtal'ı koruması altına almıştı. O, Allah'ın Nûh'u (a.s.) ödüllendirdiği gibi Yezîd'i de ödüllendirmesi için Yezîd'e dua ederek şiirini inşâd etmiştir: (Basît)

حَتَّىٰ يُغَيَّبِي، فِي الرَّمْسِ، مَلْخُودُ	1- أَمَا يَرِيدُ، فَإِنِّي لَسْتُ نَاسِيَةً،
نَفَاهُ عَنِ أَهْلِهِ جُرْمٌ وَتَشْرِيدُ	2- جَزَاكَ رَبُّكَ عَنِ مُسْتَفْرِدٍ وَحَدِّ
كَأَنَّهُ مِنْ سَمومِ الصَّيْفِ سَقُودُ	3- مُسْتَشْرِفٌ قَدْ رَمَاهُ النَّاسُ كُلُّهُمْ
إِذِ اسْتَجَابَ لِنُوحٍ، وَهُوَ مَنجُودُ ⁶	4- أَوْ مِثْلَ مَا نَالَ نُوحٌ، فِي سَفِينَتِهِ،

1. “Yezîd'e gelince, onun bana yaptığı iyiliklerini asla unutacak değilim. O, gözümün önünden kaybolup gitse de⁷ kabre defnedilmiş olsa da.

2. Sürgün edilen misafiri koruduğun için Allah seni ödüllendirsin. Ehlîm beni suç işlemekle itham etti, beni terk edip tek başıma bıraktı.

3. Herkes beni suçluyor, ben mağdurum. Avare gezmekten sıcak yaz rüzgârında etim yağım eridi, zayıfladım kebab şişine döndüm.

4. Allah seni de ödüllendirsin. Nûh, gemisinde kederliyken duasının kabul edilip ödüllendirildiği gibi.”

el-Ahtal'ın Yezîd'in emriyle Ensar'ı hicvettikten sonra sıkıntıya uğraması dikkatimizi çekmektedir. Muâviye, Ensar'a el-Ahtal'ın dilinin kesilmesi için izin verdiğinde el-Ahtal aylak aylak dolaşmaya başlamıştır. el-Ahtal, Nûh'a (a.s.) iman edenlerin etrafını tehlikelerin kuşattığı

² el-Ankebût 29/15.

³ İcâz, bir düşünceyi çok az sözcükle özlü bir şekilde anlatma sanatıdır.

⁴ Muhammed Yas Hıdır ed-Dürî, *Dekâikü'l-furûk-il-lugavî fi beyâni'l-Kurâni* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1971), 117.

⁵ M. A. Ali Talib Cafer, “Sefinetü Nûh (Kârisetü't-tûfâni'l-âlemî)”, *Diyala Üniversitesi Dergisi*, 58 (2013), 541.

⁶ Ebû Saîd es-Sükkerî, *Rivâyetuhû an Ebî Cafer Muhammed bin Habib*, thk. Fahreddin Kabave (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1996), 78-79. *Bu kitabın ismi kısaca Sükkerî, “Şiru'l-Ahtal” olarak dipnotlarda belirtir.*

⁷ el-Ahtal, Yezîd b. Muâviye'nin ölümüne işaret etmiştir.

gibi kendi etrafını da kuşatan tehlikelerden kendini kurtarması için Yezîd'den yardım ister. Allah, inananları Nûh'un (a.s.) gemisi sayesinde kurtarmıştı. el-Ahtal bu benzetmeyi yaparak Yezîd'i Allah dostlarıyla aynı mertebeye yükseltir.⁸

Şair, bu şiirinde Nûh'un (a.s.) kıssasını özetleyerek onun gemisine binenlerin hakkın göstergesi, geminin dışında kalanların ise batılın göstergesi olduğunu vurgulamıştır. Yine aynı şekilde gemiye binenler güvendenken, gemiye binmeyenler tehlikeyle karşı karşıya kalıp helak olmuş ve suda boğulmuştur. Sonra el-Ahtal, Nûh'un (a.s.) Allah katındaki değerine işaret ederek Allah'ın onun duasını nasıl kabul ettiğini ve sıkıntılarını nasıl yok ettiğini vurgulamıştır. Kur'an ı Kerim'in farklı yerlerinde bu konuya şöyle işaret edilmiştir: “*Andolsun, Nûh bize dua edip seslenmişti. Biz ne güzel cevap verimiz! Onu ve ailesini o büyük sıkıntıdan kurtardık. Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. Âlemler içinde Nûh'a selâm olsun!*”⁹

Belki de el-Ahtal'ın Nûh'un (a.s.) gemisi hakkında şiir inşâd etmesinin arka planında yatan gerçek sebep Yezîd'in halifeliğine ve ona biat edilmesine işaret etmek istemesidir. Nûh'un (a.s.) gemisinin bir kurtuluş yeri olduğu gibi Yezîd'in halifeliği ve ona biat etmek de o dönemde yaşayanların kurtuluşuydu. Ona biat etmemek gemiye binmeyi kabul etmemek gibidir ki akıbetleri hiçbir zaman helak olmaktan başka bir şey olmayacaktır. Sanki şair Nûh'un (a.s.) gemisini kurtuluş sembolü olarak kullandığı gibi kendisini methettiği Yezîd'i de kurtuluş simgesi olarak kullanmıştır. Nitekim onun hilâfeti sayesinde ümmetin kurtuluşu gerçekleşecektir.”

Şairin şiirinde kullandığı bu ifadelerin ister istemez siyasi uzantıları vardır. Böylece o kendisine Emevî sarayına yaklaşmanın yolunu açmıştır. Yani o, hedeflerine ulaşmak ve kişisel menfaatler elde etmek için Kur'an âyetlerinden elde ettiği bilgiyle ve Kur'an'da kullanılan kavramlarla beraber bu kıssayı inşâd ettiği şiirinde kullanmıştır.

Bazen şair Nûh (a.s.) kıssasından bir miktar kullanır. Bu durum Cerîr'i hicvederken inşâd ettiği şiirinde dikkatimizi çekmektedir: (Kâmil)

رَجَحُوا وَشَالَ أَبُوكَ فِي الْمِيزَانِ	1- وَإِذَا وَضَعْتَ أَبَاكَ فِي مِيزَانِهِمْ
وَبَعَثْتُمْ (جَعَلْتُمْ) حَكَمًا مِنَ السُّلْطَانِ	2- فَلَقَدْ تَجَارَيْتُمْ (تَقَايَسْتُمْ) عَلَى أَحْسَابِكُمْ
حَتَّى يُوَارِثَ كَرْدَمَ بَابَانَ	3- فَإِذَا كَلَيْبٌ لَا تُوَارِثُ دَارِمًا
فَأَذْهَبَ إِلَيْكَ مَخَافَةَ الطُّوفَانِ ¹⁰	4- فَإِذَا سَمِعْتَ بِدَارِمٍ قَدْ أَقْبَلُوا

1. “Babanı onların terazisine koyup tarttığında baban terazide hafif onlar ağır gelir.
2. Sahip olduğunuz asaletlerinizi karşılaştırdınız ve Sultanı hakem tayin ettiniz.
3. Küleyb Dârim'e denk değil ancak Kerzum, Ebân'a denktir.
4. Dârim'in sana doğru geldiğini duyarsan tûfandan korkup kaçan kişi gibi sen de kaç.”

Sanki el-Ahtal onları hayâlî terazinin birer kefesine yerleştirerek el-Ferezdak'ın atalarıyla Cerîr'in atalarını tartar. el-Ferezdak'ın atalarının yerleştirildiği terazinin kefesini ağır (üstün) gelir

⁸ İliyyâ Selîm Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şi'rih* (Lübnan: Dâru's-Sekâfe, 1981), 83.

⁹ es-Saffât 38/ 75-79.

¹⁰ Ebû Temmâm, Habîb b. Evs b. Hâris et-Tâî, *Nekâzu Cerîr ve'l-Ahtal* (Beirut: Imprimerie Catholique, 1925), 223-224. (Bu eserin Ebû Temmâm'a nisbet edilmesi doğru değildir.)

ve hafif gelen Cerîr'in atalarının bulunduğu kefevi yukarı kaldırır. Bu teşbihte el-Ferezdak'ın Cerîr'e karşı sahip olduğu yüce asalette kinâye bulunmaktadır.¹¹

el-Ahtal, Dârim kabilesi mensupları hakkında şiir inşâd ederken Tûfan olayını kullanır. Sanki şairin “Kerz”e benzettiği Nûh Tûfanı Kelb kabilesi mensuplarına korku ve dehşet taşımaktadır. “Kerz” kelimesi, önüne gelen her şeyi yutan bu tûfanın karşısında duramayan küçük bir tepeciği ifade eder. el-Ahtal'ın Nûh Tûfanı hakkında Kelb kabilesi mensuplarıyla Dârim kabilesi mensupları arasında yaptığı bu benzetme, el-Ahtal'ın Kur'an kıssalarının incelikleri hakkında bilgi sahibi olduğuna ve bunu inşâd ettiği şiirinde kullanmaya gayret gösterdiğine işaret etmektedir.

2. İkinci Tema: Âd Kavminin Kıssası

Onlar, Tûfan'dan sonra Nûh kavminin peşi sıra gelen millettir. O zaman yeryüzünde başkaları yoktu.¹² Âd kavmi puta tapan ilk millettir. Allah Teâlâ Nûh kavminden sonra halife seçti ve kendi aralarından peygamber gönderdi.¹³ Seçilen peygamberin ismi Kur'an'da yedi defa geçen Hûd (a.s.) idi.¹⁴ Âd kavminin ve Semûd kavminin isimleri hem İncil hem Tevrat'ta da geçmemektedir. Bu noktada onlar hakkında Kur'an-ı Kerîm'den başka bilgi edinecek kaynak yoktur. Kur'an, onların müreffeh bir hayat yaşadıklarından, sağlam bünyeli olduklarından ve diğer özelliklerinden bahsetmiştir. Kur'an'ın verdiği bilgilerin dışındaki bilgiler ise ilim insanlarının ve tarihçilerin sözlerinden ibarettir.¹⁵

Âd kavmi, yüksek kum tepeleri anlamına gelen “Ahkâf” isimli bölgede yaşayan Arap kavmiydi. Ahkâf, Umman ile Hadramut (Hadramevt) arasında denize kıyısı bulunan, bir bölgedir. Buraya “الشَّحْرُ” (Şihr) denilirdi ve vadilerinin ismi de “مُعَيْثٌ” (Muğîs) idi. Kur'an-ı Kerîm'de onların bazı ayırt edici özellikleri ve nitelikleri şu şekilde anlatılmaktadır: “Onlar uzun boylu, iri cüsseli, güçlü yapıydılar. Sahip oldukları bu özelliklerinden dolayı kendilerine Amâlika lakabı verildi.”¹⁶

Bu kavmin kaba, acımasız ve zorba bir kavim olduğu anlaşılmaktadır. el-Ahtal, bu kıssayı önemseydiği için Velîd b. Abdülmelik b. Mervân'ı (öl.96/715) metheden kasidesinin bir bölümünde kullanmıştır: (Vâfir)

وَيَوْمَ، يُسْتَظَلُّ بِهِ، مَطِيرٌ	1- لَهُ يَوْمَانِ: يَوْمٌ قِرَاعٌ كَبِشٍ،
قِتَالِ الْأَعْجَمِينَ، وَلَا ضَخُورٍ	2- بِكَفَيْهِ الْأَعْنَةَ، لَا سَوْوَمٌ
عَصَائِبُ، مَا تُحَوِّزُهَا الْقُصُورُ	3- قَتَلْتَ الرُّومَ، حَتَّى شَدَّ مِنْهَا
لِقَامٍ، عَلَى مَوَاطِنِهَا، صُبُورٌ ¹⁷	4- وَلَوْ كَانَ الْحُرُوبُ حُرُوبَ عَادٍ

¹¹ “el-Ahtal'ın büyük oğlunun ismi Mâlik'ti. Babası gibi o da sanatsal zevk ve tenkit zihniyetine sahipti. el-Ahtal'a, Cerîr'in el-Ferezdak'ı hicvettiği haberi gelince oğlu Mâlik'e, “Irak'a git, o ikisini dinle ve haberlerini bana getir.” dedi. Babasının bu isteği üzerine Mâlik, Irak'a gitti. O ikisiyle görüşüp onları dinledikten sonra babasının yanına geri geldi. Babası oğluna: “İkisini nasıl buldun?” dedi. Mâlik: “Cerîr'i denizden avucuyla su içerken; el-Ferezdak'ı da sert kaya oyarken buldum.” dedi. Bunun üzerine el-Ahtal: “Denizden avucuyla su içene göre sert kaya oyan daha büyük şairdir.” dedi. Sedat Tuna, *Benî Ümeyye Sarayında Bir Hristiyan Şair el-Ahtal* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2020), 133.

¹² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye* (Beyrut: Mektebetü'l-Me'ârif, 1410/1990), 1/140.

¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 1/120.

¹⁴ Rüşdî el-Bedrâvî, *Kıssasü'l-enbiyâ ve 't-târîh* (Kahire: Matbaatü'l-Mecelleti'l-Arabî, 1996), 1/140-147.

¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 1/120.

¹⁶ Bedrâvî, *Kıssasü'l-enbiyâ ve 't-târîh*, 46-47.

¹⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 196-197.

1. “Onun için iki gün vardır: İlk gün, kavminin efendisi; ikinci gün, sağanak yağmur sahibi¹⁸ olmasıdır.”¹⁹

2. O, kavminin komutanı ve reisidir. Arap olmayanlarla savaşırken onun ne canı sıkıldı ne de yoruldu.²⁰

3. Rumlarla savaştın, çeteler savaşı terk edip kaçtılar ve sağlam kalelerine sığındılar. Sığınmaları kendilerine fayda vermedi.

4. Yapılan savaşlar, Âd kavminin savaşları gibi olsa da²¹ zafer elde edene dek sabırla düşmanla savaştılar.”

Şair burada bizzat kendinin katıldığı savaşı betimlerken halifenin kendine zarar vereceğini bildiği halde onu daha fazla övmeye gayret etmektedir. Bu şairlerin, methettiği kişilerin gözüne girme yoludur.²²

Cihad konularından birinin de Velîd'in Rumlara ve Arap olmayanlara karşı yapılan savaşlarda komutan olması, halkın Velîd'e kutsallık atfedilen birisine bakar gibi bakmalarına sebep olmuştur. Bu yüzden halifenin bizzat kendisi düşman saflarının askerlerini yenilgiye uğrattığı mevzilerde savaşmıştır. Halifenin bu savaşlarda bıkmadan ve yorulmadan verdiği mücadelesi, gücü, yiğitliği, gerekli önlemleri zamanında alması ve sağduyulu yönetimi olmasaydı, bu büyük zafer kazanılamayacaktı.

Özetle şair, Velîd'in düşmanlarıyla yaptığı savaşta dirençli, kararlı ve sağlam iradeli olduğunu dile getirmeyi arzu etmiştir. Yine halife, Âd'ın tehlikeli ve öldürücü savaşlarına tanıklık etseydi asla savaşmaktan caymazdı ve kaçınmazdı. Aksine o savaşa katılır ve zafer elde etmeden de savaşı terk etmezdi.

Anlaşılan, Âd kavminin kıssası da el-Ahtal'ın bilgi sahibi olduğu Kur'an kıssalarından bir tanesidir. Zekâsı ve basiretiyle bu kıssadan faydalanarak hedefine ulaşmıştır. Kur'ân-ı Kerîm sadece Âd kavminin savaşlarına işaret etmemiştir. Aksine Âd kavminin gücüne, yiğitliğine ve cesaretine işaret etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'deki şu âyetler “Bizden daha güçlü kim var?” demişlerdi.²³, “Tutup yakaladığınız zaman zorbaca yakalarsınız.”²⁴ diğer âyetlerde de onların iri cüsseli yapılarına, evlerini ve saraylarını inşâ etme metotlarına işaret etmiştir.

Şüphe yok ki kim Kur'ân-ı Kerîm'de işaret edilen üstteki gibi özelliklere ve bunların bir benzerlerine sahip olursa elbette o kişinin savaşları ve mücadeleleri yaratılışına uygun düzeyde ve yaratılışıyla uyumlu olur. Kalkanlar ve kılıçlar Âd kavmiyle ilişkilendirildi. Âd Kavminin zırhları ve kılıçları denilmiştir.²⁵ Âd kavmine mensup kişilerin, savaşta kullanılan ilk kılıçları ve zırhları yapan kişiler oldukları asırlardır bilinmektedir.

el-Ahtal, Velîd'in sahip olduğu üstün gücü ve kuvveti tarif etmek için Âd kavminin betimlenmesinden ilham almıştır. O, Kur'ân-ı Kerîm'den ilham alınmış bir betimlemedir. Amaç ve hedefine ulaşmasına aracı olması için bu kıssayı detaylandırarak inşâ ettiği şiirinde kullanmıştır. Sanki şair Rumlarla dönemin süper gücü Arap olmayanları karşılaştırır. Onlar üstün, düzenli ve en yeni silahlarla donatılmış büyük bir orduya sahiptiler. Zafere ulaştıracak güçlü kuvvetli kişiler Âd kavminin arasında da vardı. Halife yorulmadan Arap olmayanlarla savaştı ve Rumları sağlam

¹⁸ Halife'nin bol bol hediye vermesini sağanak yağın yağmura benzetmiştir.

¹⁹ Velîd, hayatını iki şeye adanmıştır: Birincisi, harp zamanı düşmanlarla savaşmak; ikincisi, barış zamanında ise sıkıntıya düşen misafirlere ikram ve izzette bulunmak. Mecîd Tîrâd, *Dîvânü'l-Ahtal*, (Beyrut: Dârü'l-Cil, ts.), 182.

²⁰ el-Ahtal, bu mısradaki onun halifeliliği zamanında yapılan fetihlere (Hindistan, Endülüs) işaret etmiştir. Yine o, Rum beldelerine birçok baskınlar düzenlemiştir. Tîrâd, *Dîvânü'l-Ahtal*, 182.

²¹ Bir savaştan diğer savaşa giderler.

²² Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şî'rihi*, 196.

²³ el-Fussilet 41/15.

²⁴ eş-Şu'arâ 16/130.

²⁵ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâr Tunûsî, 1984), 8/206.

kalelere gizlenmelerine rağmen yenilgiye uğrattı. Bunun yanı sıra Velid'in sahip olduğu güç ve kuvvet, Âd kavmini sadece bir savaşta değil bütün savaşlarda yenilgiye uğratmaya yeterlidir.

Şairin bu şiirinde şart edatı “لَوْ” kullanması dikkat çekmektedir. “لَوْ” (İmtinâ) gerçekleşmesi imkânsız olan istekleri ifade etmek için kullanılır. Eğer bu savaşlar Âd kavmiyle bile olsaydı halife onları da yenilgiye uğratabilirdi. Silah, teçhizat ve sayı olarak onlardan daha sınırlı imkânlarla sahip askerlerle savaşacak olsa bile şüphesiz onlarla savaşmaya, onları mağlup etmeye ve onları boyun eğdirmeye gücü yeterdi ne dersin?

3. Üçüncü Tema: Semûd Kavminin Kıssası

Onlar, Arab-ı Bâide'ye mensuptur ve kıssaları sadece Kur'an-ı Kerim'de geçer.²⁶ Tevrat'ta ya da İncil'de isimleri geçmez.²⁷ Onlar, Kur'an'ın şu âyette işaret ettiği gibi Âd kavminden sonra gelen kavimdir: “*Hatırlayın ki Allah Âd kavminden sonra, sizi onların yerine getirdi ve sizi yeryüzünde yerleştirdi.*”²⁸ Kavmin yaşadığı bölgede suyun az olması sebebiyle burada yaşayanlara “semed” (suyu az olmak) kökünden gelen Semûd ismi verildi. Evleri taşandı, Şam ve Hicaz arasından Vâdilkurâ'ya (köyler vadisi) kadar olan yerde yaşadılar.²⁹

Semûd kabilesinin kökeni Semûd b. Âbir b. İrem b. Sâm b. Nûh'a dayanır.³⁰ Onlar saf Arap kabilelerinden biridir.³¹ Allah onlara kendi aralarından bir nebî gönderdi. O da Allah'ın peygamberi Sâlih'tir. Sâlih (a.s.) onlar için dişi bir deveyi sert kayadan canlı çıkarttı. Gösterilen bu mucizenin belirtileri daha önceden ortaya konulmuştu. Deveyi öldürmelerinden dolayı Allah onlara azap etmekte acele etti³² ve Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “*Şüphesiz biz, onlara bir imtihan olmak üzere, o dişi deveyi göndereceğiz.*”³³

Deve kıssası akıl sahipleri için bir dersti ve darbimesel oldu. Atasözleri kitabında geçen ibare aynen şöyledir: “Onlar genç dişi deve gibiydiler.” Yani sahipleri o deveyi başıboş bıraktığında Semûd'un genç dişi devesi ağzından köpükler saçmaya başladı. Deveyi ve yavrusunu öldürdüklerinde Allah Teâlâ onlara azabını indirdi.³⁴

el-Ahtal, düşmanları Kays Aylân'ı hicvederken bu Kur'an kıssasından faydalanmıştır. Allah Teâlâ Kays Aylân'ın sefih olduklarını ve kötülük yapmaktan vazgeçemediklerini ezeli ilmiyle bilmekteydi. İhanet etmek onların asıl, değişmez özelliği idi ve onların arasında sâlih kimselerden bir kimse bile yoktu. el-Ahtal, bu durumun farkına vararak ve şu şiirini inşâd etmiştir: (Tavîl)

1- وَلَمَّا رَأَى الرَّحْمَنُ أَنَّ لَبْسَ فِيهِمْ رَشِيدٌ، وَلَا نَاهِ أَحَاهُ، عَنِ الْغَدْرِ

2- أَمَّا عَلَىهِمْ تَغْلِبَ بِنَّةٌ وَأَنْبَلِ فَكَانُوا، عَلَيْهِمْ، مِثْلَ رَاغِيَةِ الْبَكْرِ³⁵

1. “Rahman, onlar arasında sâlih kimseler, dostunu³⁶ arkasından hançerleyeni engelleyen birinin olmadığını bildi.

2. Benî Tağlib'i onlara musallat etti. Allah'ın Semûd'u deve yavrusunun sesiyle helak ettiği gibi onlar da Kays Aylân'ı helak etti.”

²⁶ Ammar et-Tâlibî, *Âsâru ibn Bâdis* (Cezair: eş-Şirketü'l-Cezâiri, 1417/1997), 1/298.

²⁷ Bedrâvî, *Kıssatü'l-enbiyâ ve't-târîh*, 1/141.

²⁸ el-A'râf 7/74.

²⁹ Ferrâ el-Begavî, *Meâlimü't-tenzîl* (Riyad: Dâr Tibe, 1409/1989), 3/247.

³⁰ Begavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 3/247-248.

³¹ Muhammed Murtazâ Zebîdî, *Tâcü'l-arûs* (Kuveyt Baskısı, ts.), 3/333.

³² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 3/333.

³³ el-Kamer 54/27.

³⁴ Ebû Hilâl el-Askerî, *Cemheratü'l-emsâl* (Mısır: Dâru'l-Cil, 1408/1988), 2/156.

³⁵ Sükkerî, *Şi'ru'l-Ahtal*, 442-443.

³⁶ Hz. Ömer'i kalleşçe sırtından hançerleyen kişiyi kastetmiştir.

Kays Aylân, Rahman'ın gazabını hak eden kavim olduğundan Benî Tağlib onlara karşı koydu. Hatta annesi boğazlandıktan sonra etrafında dolaşan ve köpüren Sâlih'in (a.s.) yeni doğan devesi gibi oldular.³⁷

Şüphesiz el-Ahtal'ın bu Kur'an kıssasını kullanması, o dönemde hâkim olan ve kendisinin de benimsediği öğretinin sonucunda olmuştur. O dönemde hâkim olan öğretisi, "Cebr ve İhtiyar" problemiydi.³⁸ Bu öğretinin ilk kıvılcımı, Benî Ümeyye Dönemi'nde başlayan bir tartışmadır. İslâmî kelâm ilminde ilk sonuçları bu asırda ortaya çıktı. Cebr ve İhtiyar problemi, Benî Ümeyye Dönemi'nde, etrafında fırtınalar koparılan ilk açmazlardan biriydi. Daha sonra Abbâsî Dönemi'nde büyük çaplı bir gelişime uğradı.³⁹

Şairin bu gibi düşüncelere sığınmasının bazı sebepleri olduğu anlaşılmaktadır. En önemli sebeplerden biri etraflarını kuşatan Müslüman kabilelerin hepsinin karşısında duran kendi kabilesi Hristiyan Benî Tağlib'dir. Sanki kendisi, kabilesinin Kays Aylân ile savaşması durumunda, diğer bütün kabilelerin kendi aleyhlerine hareket edeceğinden korkuyordu. Bu sebeple o, kendilerini savaşa mecbur ettikleri için onlarla savaşmanın zorunlu olacağını düşünüyordu. Bu savaş kendi istekleriyle olmadı. Bilakis Allah'ın Kays Aylân kabilesi mensuplarına öfkelenmesi ve deveyi boğazlayan Semûd kavminin azabı hak ettiği gibi, Kays Aylân kabilesi de azabı hak ettiği için oldu. el-Ahtal, Benî Tağlib'in Allah'ın iradesini yerine getiren aracı olması sebebiyle Benî Tağlib'i Allah'ın vurucu gücü olarak vasfetmiştir.

Allah'ın geniş rahmetinin yaratılanların hepsini kapsamasına, kâfir ve mümin için genel olmasına rağmen Kays Aylân kabilesi mensupları arasında var olan alçaklık ve ihaneti bildiğinden onlar Allah'ın rahmetinden mahrum oldular.

Özetle şair, kendi kabilesi Benî Tağlib'i bazen kabile olarak, bazen (بَنِي تَغْلِبٍ) diyerek bir bölge olarak düşünmüş, bazen de onlar için (فَكَانُوا) ifadesini kullanmıştır. Belki de kendisi, Kays Aylân kabilesiyle yaptıkları savaşta yardımlaşma ve dayanışma olmasaydı bu zaferin gerçekleşmeyeceğine işaret etmeyi amaçlamıştır. Benî Tağlib, Kays Aylân'a karşı yekvücut olmuştur.

Şair bu kıssadan hoşlandığı için inşâd ettiği şiirlerinde Kur'an kıssalarının izlediği yöntemi benimseyerek farklı şiirlerinde tekrar ederek bu kıssayı kullandığı görülmektedir.⁴⁰ Çünkü şair bu kıssayı bu şiirinden başka üç farklı şiirinde daha kullanmıştır. Bu kıssayı şiirlerinde düşmanlarını hicvetmek amacıyla kullandı. Birinci kullanım -belirttiğimiz ilk şiirden sonra- şu şekildedir: Kays Aylân'ı ve müttefiklerini hicvettiği; Ümeyyeoğullarını methettiği ve kavminin Emevîler'i desteklediğini vurgulayarak kavmini yücelttiği kasidesinde görülür. Bu hicvine – bilhassa Kays Aylân'ı hicvederken- Benî Tağlib ile Kays Aylân arasında kanlı savaş meydana geldiğinden "Kanlı Hiciv" ismi verilmiştir.⁴¹ Şair şöyle diyerek şiirini inşâd etmiştir: (Tavîl)

- 1- فَأَقْسِمُ لَوْ أَدْرَكْتَهُ لَقَدَفْتُهُ إِلَى صَعْبَةِ الْأَرْجَاءِ مُظْلِمَةَ الْقَعْرِ
- 2- فَوَسَدَ فِيهَا كَفَّهُ أَوْ حَجَّجَلَتْ صِبَاغَ الصَّحَارَى حَوْلَهُ غَيْرَ ذِي قَبْرِ
- 3- لَعَمْرِي لَقَدْ لَاقَتْ سُلَيْمٌ وَعَامِرٌ عَلَى جَانِبِ الثَّرَاثِرِ رَاغِيَةَ الْبَكْرِ⁴²

³⁷ Abdülhalîm Muntasır vd., *el-Mu'cemü 'l-vasît* (Kahire: Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye, 2004), 358.

³⁸ İnsanlara ait ihtiyarî fiillerin İlahî irade ve kudretin zorlayıcı tesiriyle meydana geldiğini savunmaktır.

³⁹ Eşref Hâfiz, *el-Cebr ve 'l-ihiyâr fi 'l-fikri 'l-İslâmî* (Trablus: Dâru'n-Nahle, 1999), 15.

⁴⁰ Kur'anî kıssaların tekrar edilmesi açık olgudur. Kur'anî tekrarlar salt bir tekrardan ibaret değildir. Bilakis o manayı vurgulamak içindir. Yani kıssaların tekrarı meydan okumak ve icâzdır.

⁴¹ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şî'rihi*, 270.

⁴² Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 140.

1. “Yemin ediyorum ki atlarımız ona yetişseydi onu derin karanlık⁴³ kuyuya atardı!
2. Orada ellerini başının altına koyar ya da etrafını çöl sırtlanları kuşatır etlerini parçalar kabri bile olmazdı.

3. Hayatım üzerine yemin ederim ki Süleym ve Âmir kabileleri Sersâr⁴⁴’da yenilgiye uğrayarak helak oldular, tıpkı devenin sesiyle Semûd kavminin helak olduğu gibi.”

el-Ahtal, aynen Semûd Günü’nde Sâlih’in devesi köpürdüğünde kavmin tamamının helak edildiği gibi Sersâr Günü’nde de Süleym ve Âmir için büyük bir felaket olacağına dair hayatı üzerine yemin etmiştir.

Şair, sanki bu beyitte deveyi istemeyip (ona) tuzak kurarak öldüren Semûd kavmini düşmanları Kays Aylân kabilesinin Sersâr Savaşı’nda Benî Tağlib’e karşı iş birliği ve anlaşma yapmalarına benzeterek mukayese yapar. Kays Aylân ve mütteliklerinin başına gelen ile Semûd’un üzerine inen azabın birbirinden hiçbir farkı yoktur.

Şairin aynı kıssayı tekrar ettiği ikinci yer gözdağı vermek içindir. (Burada söylemde bile aynı nüshanın kopyasının benzeri vardır ... Ancak oç alma algısı bütün beyitleri kapsamaktadır.)⁴⁵ Bu kullanım, Abdülmelik b. Mervân’ı (öl. 65/685) methettiği Bâiyye Kasidesi’nde geçmektedir. el-Ahtal, bu kasidede kavminin şerefiyle ve kazandıkları zaferlerle övünmeye başlar. Kazandıkları son savaş, Kays Aylân’ın hezimete uğratıldığı Sersâr Savaşı’dır. Şair ayrıntılı ve uzun olan değerlendirmelerini, düşmanlarına karşı övünme ya da hicvi elde ettikleri zaferi betimlemeden sonraya bırakır. Onun sözü: (Tavîl)

1- لَعْمَرِي لَقَدْ لَأَقْتُ سَلِيمًا وَعَامِرًا
عَلَى جَانِبِ الثَّرَاثِ رَاعِيَةَ السَّقْبِ الْبَكْرِ

2- وَظَلَّتْ بَنُو الصَّمْعَاءِ تَأْوِي فُلُوهُمْ
إِلَى كُلِّ دَسْمَاءِ الدَّرَاعِينَ وَالْعَقَبِ⁴⁶

1. “Hayatım üzerine yemin ederim ki Süleym ve Âmir kabileleri Sersâr’da yenilgiye uğrayarak helak oldular, tıpkı Semûd kavminin devenin sesiyle helak olduğu gibi.

2. Yenilgiye uğrayan, birlikleri dağılan Benî Semâ⁴⁷ hâlâ pasaklı eşlerinin yanına sığınmaya devam ediyor.”

Şairin bu beyti tekrar etmesi sebepsiz değildir. Bu durum, olanı olduğu gibi aktardı demektir. Fakat kıssayla ilgili olan olayı anlatırken beytin kafiyesini değiştirdiğini de görürüz. İlk beyitte “رَاعِيَةَ السَّقْبِ الْبَكْرِ” ikinci beyitte “رَاعِيَةَ السَّقْبِ” ifadesini kullanmıştır. Farklılık, “السَّقْبِ” ve “السَّقْبِ” lafızlarında gizlidir. Sözlükte الْبَكْرُ “genç deve” demektir. Çoğulu بَكَارٌ, بَكَارَةٌ gelir. Devenin ilk doğurduğu yavrusuna “بَكْرٌ” denilir.⁴⁸ “السَّقْبِ” Kelimesine gelince bu kelime de “deve yavrusu” anlamına gelmektedir. Yeni doğan deve yavrusuna “سَقْبًا” denilir. Yani devenin ilk doğduğu hâlidir.⁴⁹

Şüphe yok ki şair, burada düşmanlarının -Süleym ve Âmir -yenilgisini betimlemeyi arzu etti ve bu betimlemeye açıklık getirecek malzeme araştırmaya başladı. Şair şiirine bu Kur’an kıssasının bir bölümünden başka uyum sağlayacak bir malzeme bulamadı.

⁴³ Şairin karanlık kuyudan kastettiği mezardır. Tırâd, *Divânü'l-Ahtal*, 82.

⁴⁴ Sersâr, yer ismidir. Bu yerde Benî Tağlib kabilesi ile Kays Aylân kabilesi arasında kanlı savaş meydana geldi ve Benî Tağlib Kays Aylân’a galip geldi. Tırâd, *Divânü'l-Ahtal*, 82.

⁴⁵ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şî'rîh*, 270.

⁴⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 140.

⁴⁷ Kays Aylân liderlerinden Umeyr b. Hubbâb’ın kardeşinin ismidir. Bura da şair; Kays Aylân’ın yenilgiye uğrayarak evlerine, pasaklı eşlerinin yanına sığınmalarına vurgu yaparak kendi kavmi ile övünüyor.

⁴⁸ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, thk. Reşîd Abdurrahman el-Abîdî (Kahire: ed-Dâru'l-Mısri, 1975), 10/222.

⁴⁹ İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-azam*, thk. Abdülhamîd el-Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421/2000), 6/244.

Konunun kesişim noktasında Süleym ve Âmir'in başlarına gelen belayı anlatmayı arzu ettiğinde iki olayı birbirine bağlayabilmesi için Hûd kavminin kıssasını tam bilmesi gerekmektedir.

Şair, düşmanlarına karşı övünmeyi arzu ettiğinde vahiy ifadesi “رَاغِيَةَ الْبَكْرِ” ifadesini kullanmıştır. Semûd kavminin kökünün kazındığı gibi kendi kavmi de düşmanlarının kökünü kazınmıştır.⁵⁰

Düşmanlarını hicvetmeyi arzu ettiğinde “رَاغِيَةَ السَّقْبِ” ifadesini kullanmıştır. Semûd kavmi şefkat ve merhamet göstermeksizin annesini katlettikten sonra yeni doğmuş yavrusunu da katlettikleri için zalimlerden oldular ve onlara azap gelmişti. Onlar gibi el-Ahtal'ın düşmanları da zalimlendirdi. Benî Tağlib kabilesine zarar verdiklerinde acımadan çocukları katletmeye, hamile kadınların karınlarını yararak katliam yapmada aşırıya gitmeye başladılar.⁵¹ Sersâr Günü (Savaşı), Benî Tağlib'in düşmanlarına karşı zafer kazandığı, onlardan intikamını aldığı gündü.

Şair, Kur'ân-ı Kerîm'in sarîh âyetine atıfta bulunmadan (âyet zikretmeden) şu âyetlerde olduğu gibi Semûd kavmini bize işaret etmektedir: “Sâlih, şöyle dedi: 'İşte bir dişi deve! Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır.' 'Sakın ona bir kötülük dokundurmayın. Yoksa büyük bir günün azabı sizi yakalar.' derken onu kestiler fakat pişman oldular. Böylece onları azap yakaladı. Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Onların çoğu ise iman etmiş değillerdir.”⁵² Bu şiirsel verimlilik, kadim naslara müracaat ederek üretim yapmanın ta kendisidir. Bu dikte etme bazen gizli olabilir. Yine daha önce geçtiği gibi dönüştürme (düzenleme) olması da imkân dâhilindedir.⁵³ Kur'an kıssasının geriye kalan kısmı şair için temel ilham kaynağı olmakla beraber Kur'an kıssasının yardımıyla da hedefine ulaşır ve arzusunu yerine getirir.⁵⁴

Burada dikkat çeken nokta şairin Semûd kıssasını malzeme olarak kullandığı her beyitte (yeni doğan deve familyasını) konu edinmesidir. Bu, Kur'ân-ı Kerîm'in o an üzerinde durmadığı ve dikkat çekmediği bir betimlemedir; çünkü her şeyden önce o anda Kur'an'ın üzerine odaklandığı en önemli konu ibret ve öğüttür farklı ayrıntılar değildir. Ancak kıssanın arka planında kıssadan hisse alınması gereken önemli bir amaç vardır.⁵⁵ Sanki şairin inşâd ettiği bu şiirinde herhangi bir inancın yerleştirilmesine katkıda bulunduğu hissedilmektedir.

4. Dördüncü Tema: Allah'ın Peygamberleri Yûsuf (a.s.), Hârûn (a.s.), Dâvûd (a.s.) Kıssaları

4.1. Allah'ın Peygamberi Yûsuf'un Kıssası

Yûsuf'un (a.s.) kıssası Kur'an'da mutlak olarak anlatılan en kapsamlı ve en mükemmel kıssa kabul edilmiştir. Bu kıssa, Kur'ân-ı Kerîm'in kıssa anlatma metoduyla en fazla ders veren kıssalarındandır; çünkü bu kıssada şahıslar, olayların yaşandığı yerler, olayların akışı ve duyguları çok farklılık göstermektedir. Bu kıssanın kurgusu özeldir ve Kur'ân-ı Kerîm'deki diğer kıssalardan farklı bir yapıya sahiptir.⁵⁶ Yûsuf kıssası; Kur'an'da bir sûrede baştan sona anlatılır ve “Sana bu Kur'an'ı vahy etmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz.”⁵⁷ âyeti ile kıssaların en güzeli olarak nitelendirilir. Kesinlikle Kur'an'ın benzersiz olduğunu gösteren birçok delil bu sûrede vücut bulmuştur. Çünkü sûredeki olayların, sanatsal ve durumsal olarak paylaşımının

⁵⁰ Muhammed b. İsmâil es-Sa'lebî, *Simârü'l-kulûb*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm (Beyrut: Mektebetü'l-Asrî, 1424/2003), 288.

⁵¹ İzzeddin İbnü'l Esîr, *el-Kâmi'l-fi't-tar'ih* (Beyrut: Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 1417/1997), 3/373-374.

⁵² eş-Şu'arâ 26/155-158.

⁵³ Ahmed R. A. Rawajbeh, et-Tenâsülü'l-Kur'ânî fi şiri'n-nekâizi'l-Ümevî, Universiti Kebangsaan Malaysia, 2 (Aralık 2012), 98.

⁵⁴ Mahmud Hüseyin ez-Züheyri, *Tesi'ru'l-Kur'âni'l- Kerîm fi'ş-şi'r hatta nihâyeti asrî'l Ümevî* (Dâr Vâil, 2013), 260.

⁵⁵ Züheyri, *Tesi'ru'l-Kur'âni'l- Kerîm fi'ş-şi'r hatta nihâyeti asrî'l Ümevî*, 260.

⁵⁶ Ahmed Nevfel, *Sûretü Yûsuf dirâse tahliliyye* (Amman: Dâru'l-Furkân, 1409/1989), 9.

⁵⁷ Yusuf 12/3.

yapılması ya da birden fazla yerde sergilenmesi mümkün değildir. Bu sûre Kur'an'ın kusursuzluğuna ve hikmetine delildir ve o, hakîm ve habîr olan Allah katındandır.⁵⁸ Bu sûre, Allah'ın bütün Araplara meydan okuduğu unsurlardan biridir. Allah, Yûsuf'u (a.s.) peygamber olarak tercih edip seçtikten, dünyada ve âhirette yüksek derecelere erıştirdikten, ilimle ve çalışmayla yeryüzündeki yerini sağlamlaştırdıktan sonra kendine verdiği nimetlerini tamama erdirmiştir.⁵⁹

4.2. Allah'ın Peygamberi Hârûn'un Kıssası

Kur'an-ı Kerîm'de Hârûn'un (a.s.) kıssası kardeşi Mûsâ (a.s.) ile zikredilmiştir. Hârûn (a.s.), Kur'an-ı Kerîm'de belirtildiği gibi Mûsâ'nın (a.s.) risâlet'te ortağı, veziri ve halifesidir. Âyet-i Kerîme'de: “*Bana ailemden birini yardımcı yap.*”, “*Kardeşim Hârûn'u.*”, “*Onunla gücümü artır.*”, “*Onu işime ortak et.*”, “*Seni çok tespih edelim diye.*”, “*Seni çok zikrederim diye.*”⁶⁰ buyrulmaktadır. Hârûn, (a.s.) Mûsâ'ya davette yardımının yanı sıra o zaman kardeşini cesaretlendirmesi ve ona arka çıkmasıyla beraber Firavun'a meydan okumuştur.⁶¹

4.3. Allah'ın Peygamberi Dâvûd'un Kıssası

O, Allah'ın seçtiği peygamberlerden biridir. Peygamberliğinin yanı sıra Hz. Mûsâ'dan sonra Allah'ın kendine krallık ve halifelik verdiği kişidir.⁶² Buna şu âyet: “*Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık.*”⁶³ işaret etmektedir. İlk kez onun kıssası, kral olmadan önceki şekliyle nakledildi. Çünkü o Câlût'un (Golyat) öldürdüğü savaşta komutandı. Dâvûd'un (a.s.) Câlût'u öldürmesi düşmanlarının yenilgiye uğramasının sebebiydi. Bu savaş, Dâvûd (a.s.) peygamber olmadan önceydi.⁶⁴ Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “*Derken, Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Davud, Câlût'u öldürdü. Allah, ona (Davud'a) hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona dilediğini öğretti. Eğer Allah'ın; insanların bir kısmıyla diğerlerini savması olmasaydı yeryüzü bozulurdu. Ancak Allah, bütün âlemlere karşı lütuf sahibidir.*”⁶⁵

el-Ahtal, kasidesinin bir beytinde Yezîd b. Muâviye'yi (öl.64/683) methederken bu üç peygamberin ismini birlikte zikrettiği dikkat çekmektedir: (Basît)

حَتَّى يُعَيَّبِي فِي الرَّمْسِ مَلْحُودٌ	1- أَمَا يَرِيدُ فَإِنِّي لَسْتُ نَاسِيَهُ
نَفَاهُ عَنِ أَهْلِهِ جُرْمٌ وَتَشْرِيدٌ	2- جَزَاكَ رَبُّكَ عَن مُسْتَفْرِدٍ وَحَدٍ
كَأَنَّهُ مِن سُمُومِ الصَّيْفِ سَفُودٌ	3- مُسْتَشْرِفٍ قَد رَمَاهُ النَّاسُ كُلَّهُمْ
أَوْمَلَمَّا جَزِي هَارُونَ، وَدَاوُودٌ ⁶⁶	4- جَزَاءَ يَوْسُفَ، إِحْسَانًا، وَمَغْفِرَةً

1. “*Yezîd'e gelince ölüp mezara defnedilse kaybolsa da onun yaptığı iyiliği unutmadım unutmayacağım.*”
2. *Ehlim beni suçlayıp terk edip tek başıma bıraktığında bana yardım ettiğin gibi Allah da sana yardım etsin.*
3. *Ben mazlumum. Bütün insanlar beni itham ediyor. Şiddetli yaz sıcağında kebab şişi gibi oldum.*

⁵⁸ Nevfel, *Sûretü Yûsuf dirâse tahliliyye*, 10.

⁵⁹ Mustafa Müslim, *et-Tefsîru'l-mevdû li suveri'l-Kurân-ı Kerîm* (Şârîka Emirlîği: Şârîka Üniversitesi Yayınları, 1431/2010), 3/509.

⁶⁰ Tâ Hâ 20/29-34.

⁶¹ Ebû'l-Leys Ahmed b. İbrâhim es-Semerkindî, *Tefsîru Semerkandî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413/1993), 2/339-340.

⁶² es-Seyyid Ni'metullah Cezâirî, *en-Nürü'l-mübîn fi kısısi'l-enbiyâ' ve'l-mürselîn* (Beyrut: Müessesetü Âlâ, 1423/2002), 311.

⁶³ es-Sâd 38/26.

⁶⁴ Ahmed Ahmed Ulveş, *Davetü'r-rusul* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1423/2002), 397.

⁶⁵ el-Bakara 2/251.

⁶⁶ Sükkerî, *Şîru'l-Ahtal*, 78-79.

4. Allah'ın Yûsuf'u af ve ihsanıyla mükâfatlandığı ya da Hârûn ile Dâvûd'u mükâfatlandığı gibi; seni de mükâfatlandırırsın.”

el-Ahtal; Allah'ın Yûsuf (a.s.), Hârûn (a.s.) ve Dâvûd (a.s.) peygamberleri ödüllendirdiği gibi Yezîd'i de ödüllendirmesi için dua etmektedir. el-Ahtal bu üç peygamberi diğer peygamberlerden ayrı tuttu. el-Ahtal'ın “Havliyyât Şairleri”nden⁶⁷ olduğu bilinmektedir. İnşâd ettiği bir kasidesini ancak bir yıl sonra tedavüle çıkarırdı. Hatta daha uzun süre geçtikten sonra tedavüle çıkardığı da söylenmiştir. Abdülmelik b. Mervân'ı (öl. 86/705) methettiği “حَفُّ الْقَطِينِ” “Komşuların Aceleyle Gittiler” isimli kasidesini üç yıl geçtikten sonra Abdülmelik'in huzurunda (sarhoş kafayla)⁶⁸ yüzüne karşı okumuştur.⁶⁹ el-Ahtal, inşâd ettiği her on beyit arasından altı beyti seçip okur, geri kalan beyitleri okumazdı. Şairin bu uygulamasında şiirine özen gösterdiğine ve insanlara şiirini duyurmadan önce gözden geçirdiğine dair işaret vardır.

Şairin peygamber kıssaları ve hayatları hakkında bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra kasidesine dinî boyut kazandırarak şiirini uzatmayı arzu etti. Allah'ın kendilerine güç ve imkân vererek yeryüzünde krallar ve halifeler yaptığı bu üç peygamberle Yezîd'i bir arada andı. Allah, Yûsuf'u (a.s.) genç yaşında⁷⁰ Mısır'a aziz yaptı ve kıtlık yıllarında Mısır'ı kurtarma imkânı verdi. Şu âyet bu anlamı işaret etmektedir: “Böylece Yûsuf'a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkân ve iktidar verdik. Biz rahmetimizi istediğimize veririz, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmeyiz.”⁷¹ Yani o, başarılı bir komutandı ve ülke yönetiminde liyakatliydi. Kendisinde toplanan bu nitelik ve özellikler kendisine Allah tarafından bağışlanmıştı.

Hârûn'a (a.s.) gelince, Kur'ân-ı Kerîm'deki şu âyetin işaret ettiği gibi “Mûsâ, kardeşi Hârûn'a, 'Kavmim arasında benim yerime geç ve yapıcı ol. Sakın bozguncuların yoluna uyma!’” dedi.⁷² kendisi Mûsâ'nın (a.s.) veziri ve halifesiydi.

Dâvûd'a gelince o Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edildiği gibi kral ve halifeydi. Şu iki âyet buna işaret etmektedir: “Allah, ona (Davud'a) hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona dilediğini öğretti.”⁷³, “Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık.”⁷⁴

⁶⁷ Havliyyât şairi, inşâd ettiği şiirini irticâlen değil de üzerinde günlerce düşündükten sonra muhatabına okuyan şairlere verilen isimdir.

⁶⁸ el-Ahtal bu şiirini okumadan önce güzelce kafayı çeker sonra da Abdülmelik'in huzuruna girerek en meşhur ve en güzel kasidelerinden biri olarak nitelendirilen methiyesini okumaya başlamadan önce Halife'yle arasında bir konuşma geçer: el-Ahtal, Abdülmelik'e: “Boğazım kurudu emir buyurun da benim susuzluğumu giderecek içecek ikram etsinler.” dedi. Bunun üzerine Abdülmelik: “Ona su ikram edin.” dediğinde el-Ahtal: “Su eşeğin içeceği.” cevabını verir. Abdülmelik: “Ona süt ikram edin.” dediğinde el-Ahtal: “Sütten kesildim. O, çocukların içeceği.” cevabını verir. Abdülmelik: “Ona bal ikram edin.” dediğinde el-Ahtal: “Bal hastaların içeceği.” cevabını verir. Abdülmelik: “Peki, ne istiyorsun?” dediğinde “Şarap, Ey Müminlerin Emîri!” cevabını verir. Abdülmelik: “Ey serseri, sana şarap içireceğime dair benimle antlaşma mı yaptın! Eğer bize saygın olmasaydı sana neler yapacağımı ben biliyordum!” dedi. el-Ahtal, Abdülmelik'in huzurundan çıkınca Abdülmelik'in ayak işlerine bakan çocukla karşılaşır. el-Ahtal o çocuğa: “Yazıklar olsun! Müminlerin Emîri benden şiir inşâd etmemi istedi fakat sesim kısıldı. Bana bir kadeh şarap ikram ederek sesimin kısıklığımla gider.” dedim. Bu sözü duyan Abdülmelik'in ayak işlerine bakan çocuk, ona bir kadeh şarap ikram eder. el-Ahtal, çocuğa: “ Bir kadeh daha vererek işi dengele.” dediğinde çocuk ona bir kadeh şarap daha ikram eder. el-Ahtal: “ O iki kadeh şarabı karnımda savaşa terk ettin üçüncü kadeh şarabı da ver.” dediğinde çocuk, ona üçüncü defa bir kadeh daha şarap ikram eder. el-Ahtal, üçüncü kadehi de içtikten sonra çocuğa: “Dördüncü kadehe olan arzumu da yerine getir.” deyince çocuk, ona dördüncü defa bir kadeh şarap ikram eder. el-Ahtal, dört kadeh şarabı içtikten sonra Abdülmelik'in huzuruna girerek sarhoş kafayla halifenin huzurunda “şiirini okumaya başlar. Tuna, *Benî Ümeyye Sarayında Bir Hristiyan Şair el-Ahtal*, 103-104.

⁶⁹ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 131.

⁷⁰ Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzîm el-Bağdâdî, *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Küttübî'l-İlmiyye, 1425/2004), 2/520.

⁷¹ Yûsuf 12/56.

⁷² el-A'râf 7/ 142.

⁷³ el-Bakara 2/251.

⁷⁴ es-Sâd 38/26.

Şair, sanki bir yönden methettiği Yezîd'in ismiyle bu üç peygamberin ismini bir arada zikrederek ona kutsiyet özelliği atfetmeyi,⁷⁵ diğer yönden de isimlerini zikrettiği peygamberlerin hepsinin halife ve kral sıfatlarını bir arada bulunduran peygamberler olduklarını ortaya koymayı arzu etmiştir. Yezîd, veliaht ve beklenen halifeydi. Bundan dolayı o, halife olmaya diğer adaylardan daha fazla layıktır; çünkü o bu üç peygamberin özelliklerine sahipti. Onlar peygamber Yezîd halifeydi. Bunun ötesinde Yezîd ile onlar arasında farklı bir özellik yoktur.

Şairin bu anlamı hedeflediği dikkat çekmektedir. Çünkü Yezîd, halifelik görevini üstlendiğinde Müslümanların kendisine karşı katı muhalefetleri el-Ahtal açısından sorun olmaktan çıkmıştır.

Yezîd ile üç peygamberin ortak özellikleri sadece bunlarla sınırlı değildi. Başka ortak yönleri de vardı. Yûsuf ismi Arapçaya tercüme edildiğinde (الله يَزِيدُ) “Allah artırıyor.” anlamına gelmektedir. Yûsuf ismi hecelendiğinde (يَهُوه - يُوْسُفُ) şeklinde olur. Yani (يَهُوه - يَزِيدُ) şeklindedir. “يَهُوه” kelimesi, Yahudilere göre Allah’ın isimlerinden biridir. Bu heceler birleştikten sonra ismin anlamı “الله يَزِيدُ” “Şüphesiz ki Allah kendi katından ona olan bütün hayrını artırıyor.” şeklinde olmaktadır.⁷⁶

Hârûn ismi de Arapçaya tercüme edildiğinde: (مَوْطُنُ الْقُوَّةِ) “güç merkezi” anlamına gelmektedir. Dâvûd ise “الْمَحْبُوبُ” “sevilen, sevgili” anlamına gelmektedir.⁷⁷ Yani el-Ahtal, Yezîd ile üç peygamberin isimlerinin ifade ettiği anlamların yanı sıra diğer özellikleri arasında bağ kurmayı amaçlamaktadır. el-Ahtal, Allah’tan Yûsuf’u (a.s.) af ve ihsan ile ödüllendirdiği gibi Yezîd’i de af ve ihsan ile ödüllendirmesini arzu etmektedir. Şair, şu iki âyetten esinlenerek bu anlamı çıkarmaktadır: “O ise ‘Allah’a sığınırım; çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler.’ dedi.”⁷⁸, “Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu.”⁷⁹

Şüphesiz şair, Kur’ân’ı Kerîm’de ayrıntılarıyla anlatılan mükemmel betimlemelerin izlerini Yûsuf Kıssasından elde ettiğinin farkındadır. Bu sûreye icâzı ve mükemmel betimlemeleri sebebiyle başvurduğunu da fark ediyoruz. Şair, bazen bu kıssada geçen sembollere özellikle başvurmaktadır. Çünkü Arap atasözlerinin sayısı bu betimlemelerle artmaktadır. el-Ahtal çoğu kez kendi inşâd edeceği şiirleri için bu betimlemelerden malzemeler derlemektedir. Her iki durumda da şair samimiyetle bu kıssaya göz atmakla yetinmektedir. Kıssayla atasözünü bir arada kullanarak yaptığı betimlemesinde dinleyenlerin anlaması için hedeflediği anlama dikkat çekmektedir ve inşâd ettiği şiiriyle zihinlerinde iz bırakmaktadır. Yûsuf Peygamber’in yaptığı neydi? Onun hikâyesi neydi de Allah Teâlâ ona iyilik yaptı ve onu affetti?

Şairin dikkat etmeden burada sorduğu sorulara, bilgelikle ve sahip olunan güven duygusuyla cevaplar vermek gerekir. Özellikle Kur’ân-ı Kerîm Yûsuf’un (a.s.) masumiyetine açıklık getirmiştir. Bu iki soru iki şekilde yorumlanabilir. Birinci yorum: el-Ahtal’ın sorduğu bu soruyla Hristiyan inancına sahip olduğu ve etkisi altında kaldığı anlaşılmaktadır. Zira Hristiyanlara göre peygamberler de diğer insanların yaptığı gibi bazen hata yapabilir. Yaptıkları

⁷⁵ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirihi*, 84.

⁷⁶ Mükerrrem Meşrikî, *Kâmûs âlâmü’l-kitâbi’l-mukaddese* (Mısır: Mektebetü’l-hve, 2000), 227.

⁷⁷ Cezâîrî, *en-Nûru’l-mübîn fî kısısî’l-enbiyâ ve’l-mürselîn*, 87- 199.

⁷⁸ Yûsuf 12/23.

⁷⁹ Yûsuf 12/100.

hatanın karşılığında da tıpkı Allah'ın Meryem'i yaptığı hatanın karşılığında cüzzam hastalığıyla cezalandırdığı gibi dünyevî cezaya çarptırabilir.⁸⁰

İkinci yorum: el-Ahtal'ın yaşadığı dönemde hâkim olan Hz. Peygamber'in de (s.a.v.) aralarında bulunduğu peygamberlerin masum olmadıkları görüşünü savunan bazı İslâmî fırkaların etkisi altında kaldığı anlaşılmaktadır.⁸¹

Peygamberlerin masumiyeti konusu Kelâm İlminin meşgul olduğu konulardan biridir. Her ekolün, her fırkanın bu konu üzerinde dinî ve şahsi görüşlerine uygun olan düşünce ve yorumları vardır.⁸²

Şair, bu bakış açısını dile getirmiş ve kendi şiirinde de kullanmıştır. Peygamberler Allah Teâlâ katında yüce makam sahibidirler. Onlardan da bazen zelle sadır olabilir. “İmkânsızdır belki de haksızlıktır.” Öyleyse peygamber olmayan insanın hata yapıp yapmadığını ya da günah işleyip işlemediğini araştırırız. Bu sebeple Yezîd'in halifelliğini kabul etmemek için bir gerekçesi yoktur. el-Ahtal, belki de burada Yezîd'in yaptığı fiil ve hataların günah derecesine yükseldiğine işaret etmektedir.⁸³

Sanki şair Allah'tan, Yûsuf'u (a.s.) affedip ona iyilik yaptığı gibi Yezîd'i de affedip ona da iyilik yapmasını ümit etmektedir.

Diğer bakış açısına gelince, el-Ahtal'ın sözünün Allah'ın Hârûn (a.s.) ve Dâvûd'u (a.s.) mükâfatlandığı gibi övdüğü kişiyi de mükâfatlandırması noktasına gelmesi mümkündür. Ancak el-Ahtal'ın Hârûn (a.s.) ve Dâvûd'un (a.s.) elde ettiği karşılığın derecesi hakkında bilgi sahibi olması için, bu iki peygamberin kıssasına aşına olan ve bilenlerden bilgi istemesi gerekmektedir. Doğal olarak mükâfat dünyevî mükâfattır fakat uhrevî mükâfat değildir, onların dünyevî mükâfatı halifelikti.

Bizim için açıklığa kavuşmuştur ki el-Ahtal, Kur'an kıssalarına ayrıntıya girmeden işaret etmekle yetinmiştir. Yine aynı şekilde el-Ahtal, dinî amaçlarına ulaşmanın yanı sıra sırf siyasi amaçlarına ulaşmak için de kıssaları kullanmıştır.

5. Beşinci Tema: Allah'ın Peygamberi Mûsa'nın Kıssası

Kur'an-ı Kerim, Mûsa Kıssasının anlatılmasına önem vermiştir. Allah Teâlâ yüce kitabının farklı yerlerinde defalarca Mûsa Kıssasını anlattı. Mûsa Kıssası, Kur'an'ın farklı yerlerinde etraflıca⁸⁴ ya da özetlenerek anlatılmıştır.

Mûsâ'nın (a.s.) en büyük mucizesi Firavun ve sihirbazlarına meydan okuduğu esasıdır. Elbette Allah'a iftira eden Firavun ve sihirbazlarının çenelerinin kapatılması gerekmektedir. Sihir, insanların akıllarının ve ağızlarının hâkimiyetini kaybettiren sebeptir. Sihirle insanları yönetiyorlar, insanlar arasında yüceliyorlar ve insanlara üstün geliyorlardı. Firavun ile Mûsa arasında problem çıktığında bir araya gelmeleri elbette gerekliydi. Firavun ve sihirbazlarının hepsinin bir araya geldikleri gün, hiçbir şeye gereksinim duymadıkları “Zinet Günü” idi. Üstün gelen Mûsâ'ydı. Çünkü Firavun'un bütün sihirlerini yok etti ve sahte tanrılık iddialarını deşifre etti.⁸⁵

⁸⁰ İbrâhîm Üs, *Maa'l-Câhîz fî risâleti'r-reddi alâ'n-Nasârâ* (Kahire: Mektebetü Zehrâü'ş-Şark, 2006), 69.

⁸¹ Adîl Kâzım Abdullah, *İnde ismeti'l-Hûi ve inde'l-müşekkikîn* (Dâr Vâdi es-Selâm, ts.), 8.

⁸² Peygamberler peygamberlik dönemlerinde büyük küçük hiçbir günaha kasıtlı olarak düşmezler, bundan masumdurlar. Ancak dalgınlık sonucu düşmeleri mümkündür. Detaylı bilgi için Fahreddin er-Râzî'nin 'İşmetü'l-enbiyâ isimli eserine müracaat edilebilir.

⁸³ Şüphesiz tarih kitapları Yezîd'in halifelîği süresince yaptığı işleri zikreder. İslâm Ümmeti onun izlediği akılsızca siyasetten dolayı sıkıntıya düşmüştür. Hilâfetinin birinci yılında İmam Hüseyin'i katletti, Hilâfetinin ikinci yılında Müslim b. Ukbe, Medineliler'e saldırdığı Harre savaşı, hilâfetinin üçüncü yılında mancınıklarla Kâbe'nin yıkılması ve yakılması olaylarıdır. İbn Kuteybe, *el-Maârif*, thk. Servet Ukkâşe, (Kahire: Dâru'l-Maârif, 1199), 351.

⁸⁴ Muhammed Kutub, *Zevcâtü'l-enbiyâ ve ümmehâtü'l-müminîn* (Kahire: Dâru's-Sekâfe, 1425/2004), 73.

⁸⁵ Bedrâvî, *Kıssasü'l-enbiyâ ve't-târih*, 86.

Bu kıssa ve benzeri kıssalar metot, semantik, amaç ve hedef açısından belâgatın zirvesindedir. Şair, inşâd edeceği şiiri için bu olay ve diğer olaylardan malzeme toplamıştır. Kays Aylân ve mütteliklerini hicvederken, kavmi Beni Tağlib ile övünürken ve kavminin kahramanlıklarını dile getirirken topladığı malzemeden şu şekilde faydalanmıştır: (Tavîl)

- 1- نَحَلَّ ابْنُ صَفَّارٍ، فَلَا تَذْكُرِ الْعُلَى
وَلَا تَذْكُرُنَّ حَيَاتِ قَوْمِكَ فِي الذِّكْرِ
- 2- فَقَدْ مَهَضَتْ لِلتَّغْلِبِيِّينَ حَيَّةٌ
كَحَيَّةِ مُوسَى يَوْمَ أُبَيْدٍ بِالنَّصْرِ
- 3- يُخَيِّرُنَا أَنَّ الْأَرَاقِمَ فَلَقُوا
جَمَاعِمَ قَيْسِ بَيْنَ رَاذَانَ فَالْحَضِرِ
- 4- جَمَاعِمَ قَوْمٍ، لَمْ يَعَافُوا ظَلَامَةً
وَلَمْ يَعْلَمُوا أَيَّنَ الْوَفَاءِ مِنَ الْعَدْرِ⁸⁶

1. “İbn Saffâr,⁸⁷ kavminin gücüyle üstün gelip düşmanlarınıza eziyet edip darmaduman ettiğiniz günlerle övünmekten vazgeç!

2. Hz. Mûsâ'nın zaferle ödüllendirildiği günde, Mûsâ'nın yılanı gibi Benî Tağlib süvarileri de düşmana karşı son sürat yerinden fırladı.

3. Kays Aylân'ın kafataslarını Erâgım'ın,⁸⁸ Râzân ve Hadr⁸⁹ arasında parçaladığı ve imha ettiği haberi bize ulaştı.

Kavmin kafataslarını Benî Tağlib parçaladı. Kays Aylân, zulüm yapmaktan kaçınmadı. Bilemediler: Vefa nerede ihanet nerede?”

el-Ahtal, İbn Saffâr'dan kendi kavminin savaşlarda kazandığı zaferlerle övünmesinin yanı sıra cesaretlerini hatırlatmaktan vazgeçmesini istemiştir. Çünkü onlar, yakında Benî Tağlib'in süvarileri ve cesaretleri karşısında yok olacaklar. el-Ahtal, onların uzlaşmaz tutumlarının büyüklüğünü açıklamayı ve Beni Tağlib'in direnmede ve birlik olmadaki üstünlüğünü kayıt altına almayı arzu etmektedir. el-Ahtal, kendi kavmi Benî Tağlib'i Firavun'un büyüleriyle karşı karşıya kaldığında düşmanlarına saldıran ve onları yok eden Mûsâ'nın (a.s.) yılanına benzetmiştir. Bu yılan, Mûsâ'nın (a.s.) zafer kazanmasının ve Firavun'un yenilgiye uğramasının yegâne sebebiydi.⁹⁰

Bunun yanı sıra şair başka bir durumu da pekiştirmek için gayret göstermiştir. Pekiştirmek istediği durum, Kays Aylân'a karşı kazandıkları zaferin ancak Allah'ın yardımıyla olmasıydı. Ancak Allah, sadece dostlarına yardım edendir. Bu durum önemli bir probleme işaret etmekle beraber kendilerinin hak dostu, karşı tarafın ise sapıklık üzere olduğunun göstergesidir. Savaşın sona ermesinde Allah'ın yardımının büyük rolü vardır. Bu sürpriz bir sonuç değildir. Diğer taraftan yenilgilerinin asıl sebebi, düşmanlarından beklenmeyen bir saldırıydı. Her iki taraf da bu yüzleşme için büyük bir hazırlık içinde olmasına rağmen Kays Aylân tarafı, “Mûsâ'nın (a.s.) Firavun'un sihirbazlarını yenilgiye uğrattığı gibi Benî Tağlib tarafından umulmadık bir anda yenilgiye uğratılmıştır.” Firavunun sihirbazları, Mûsâ ile karşı karşıya gelmek için bütün teçhizatlarını donanmışlardı. Şüphesiz çok olanlar az olanlara galip gelecektir. Özellikle Firavun'un topladığı büyücülerin sayısı yetmiş bin kişidir. Bu çoğunluğun karşısında ise sadece Mûsâ (a.s.) ve kardeşi Hârûn (a.s.) vardır.

⁸⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 143.; Tırâd, *Divânü'l-Ahtal*, 84.

⁸⁷ İbn Saffâr, Nüfey b. Saffâr el-Muhâribidir. Benî Tağlib ile yaptıkları savaşlarda Benî Tağlib'e karşı övünürdü. Tırâd, *Divânü'l-Ahtal*, 84.

⁸⁸ el-Ahtal'ın babası Benî Tağlib kabilesinin bir kolu olan Erâgım'e mensuptu. Erâgım kabilesinin gözleri yılanın gözlerine benzetildiğinden kendilerine “Erâgım” isim verilmiştir.

⁸⁹ Râzân, Bağdat'ta bir köy ismidir. Hadr, Tikrit dağlarında bulunan bir kale ismidir. İki yer arasın da ki mesafe bir gündür. Tırâd, *Divânü'l-Ahtal*, 84.

⁹⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Tefsîrû't-Taberî* (Kahire: Dâr Hicr, 1422/2001), 17/334.

Şairi, yılanı işaret etmek için (وَقَدْ فَخَّصَتْ) ifadesini kullanırken gördük. Örneğin, (وَقَدْ وَفَّتْ) ya da (وَقَدْ بَرَزَتْ) ifadesini kullanmamıştır. Sanki el-Ahtal durumun doğasıyla uyumlu (نَهَضَ) fiilini bilinçli olarak kullanmıştır. (النُّهُوضُ) Tetikte beklemek ve yerinden kıvrak şekilde ayağa kalkmak gibi anlamlara gelir. فَخَّصَ إِلَى الْعَدُوِّ “Düşmana saldırdı. Korkmadan ve tereddüt etmeden onunla karşı karşıya gelmek için acele etti. Düşmanla karşılaşmak için acele etti.”⁹¹ gibi anlamlara gelirken “وَقُوفٌ” kelimesine gelince: “Oturduktan sonra ayağa kalkmak, ayakları üzerine durmak, zayıfken güçlü olmak.” gibi anlamlara gelir.⁹² “بَرَزَ” kelimesine gelince: “Gizlendikten sonra ortaya çıkmak.” anlamındadır.⁹³

Şair şiirinde beytin akışına uygun olduğu için yılanın atikliğine, sürünmesine ve kuvvetine işaret eden “فَخَّصَ” fiilini kullanmayı tercih etmiştir. O, düşman saflarına dehşet ve korku salmak için süratle saldırmış, daha sonra da yenilmelerine sebep olmuştur. Sanki şair, hayalden uzaklaşıp gerçeği izleyiciye taşıyarak olaya sahici bir boyut kazandırmayı arzu etmiştir. Özellikle bu betimlemenin somut gerçekliği vardır. O da Allah'ın yardım ve desteğiyle kuvvetlendirilmiş Mûsa'nın (a.s.) yılanıdır.

Şair, Mûsa'nın (a.s.) yılanını kuvvet ve yardım simgesiyle betimleyerek dinî bir sembol olarak benimsemiştir. Bu da ancak Mûsâ Kıssasının derinliklerine dalıp kıssayı anladığına işaret etmektedir.

Şairin övünme amacına hizmet etmek için konunun derinliğine iyice girdiğine, Mûsâ Kıssasını anladığına ve hatta övünmede hedefine ulaştırması için kıssanın önemine ve bu anlamda bir sembol oluşuna işaret edilmiştir. el-Ahtal, Mûsâ Kıssası ile kavmi Benî Tağlib'in yiğitliğine ve süper gücüne işaret etmiştir. “Hz. Mûsa'nın (a.s.) yılanının diğer yılanları yok ettiği gibi, kendi kavmi Benî Tağlib de diğer kavimleri yok etmiştir.”⁹⁴

el-Ahtal inşâd ettiği şiirinde bu Kur'ân-ı Kerîm kıssasının yanı sıra Kur'ân-ı Kerîm'den âyetleri kullanması şairin sahip olduğu bilgi birikimine fazlasıyla dikkat çekmektedir. Şair şiirindeki “يَوْمَ أُتِدَّ بِالْأَصْرِ” ifadesini: “Allah da dilediğini yardımıyla destekliyordu.”⁹⁵ âyetinden esinlenerek kullanmıştır. Şair, istediği hedefe ulaşmak ve anlamı pekiştirmek için Kur'ân âyetleriyle Kur'ân kıssalarını birbirine bağlamış, bu anlayışındaki kabiliyetini ve Kur'ân'ı Kerîm hakkındaki derin bilgisini, inşâd ettiği şiirlerinde kullandığını ortaya koymuştur.

Sonuç

Bu araştırma; Kur'ân-ı Kerîm kıssalarının el-Ahtal'ın şiirine etkilerinin analizini ve incelemesini, itici gücünü, inşâd ettiği şiirinde Kur'ân-ı Kerîm kıssalarını niçin kullandığını, Kur'ân-ı Kerîm Kıssalarından söz ve anlam yönünden nasıl faydalandığını, amacının ve hedeflerinin neler olduğunu ele almıştır. el-Ahtal'ın şiirlerinde Kur'ân-ı Kerîm kıssalarının etkisi bazen yüzeysel bazen de derinlemesine olmuştur. İlkelerini ve hedeflerini gerçekleştirmek için elinden geldiğince Kur'an Kıssalarından faydalanmaya çalışmıştır. Özellikle övünme ve hicvetme kabiliyetine güvenerek, ilke ve hedeflerine ulaşmak, siyasi çıkarlarını gerçekleştirmek için olağan gücüyle çalışmıştır. Bu tutumu, düşmanlarına karşı somut bir üstünlük elde etmek içindir.

⁹¹ Muntasır vd., *el-Mu'cemü'l-vasît* “فَخَّصَ”, 958.

⁹² Ahmed Muhtar Ömer, *Mucemü'l-lügati'l-Arabîyyeti'l-muasıra* “وقف” (*Kahire: Âlemü'l-Kütüb*, 1429/2008) 2483.

⁹³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1/188.

⁹⁴ ez-Züheyri, *Tesi'ru'l-Kur'âni'l-Kerîm fi'ş-ş-ri hatta nihâyeti asrı'l Ümevî*, 266.

⁹⁵ Âl-i İmrân 3/13.

Hristiyanlığın ve kabilesine bağlılığının kendisine dayattığı birçok cephede mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Kaynakça

- Abdullah, Adîl Kâzım. *Inde ısmeti 'l-hûû ve inde 'l-müşekkikîn*. Dâr Vâdî es-Selâm. ts..
- Abdurrahman, Muhammed. *Hasâisü 'n-nazmi 'l-Kur'ân fi kıssati İbrâhim aleyhi 's-selam*. Kahire: Matbaatü'l- Emâne, 1. Basım, 1412/1991.
- Barthes, Roland. *Medhal ilâ et-tahlîl 'l-bünyevî li 'l-kasasi*. Halep: Mekânetü'l-İnmâi'l-Hadârî, 1. Basım, 1993.
- Cafer, M. A. Ali Talib. “Sefinetü Nûn (Kârisetü't-tûfânü'l-âlemî)”, *Diyala Üniversitesi Dergisi*, 58 (2013).
- Cezâirî, Seyyid Ni'metullah. *en-Nürü'l-mübîn fi kıssasi'l-enbiyâ ve'l-mürselîn*. Beyrut: Müessesetü'l-Âlâ, 2. Basım, 1423/2002.
- Dûrî, Muhammed Yas Hıdır. *Dekâikü'l-furûku'l-lugavî fi beyâni'l-Kurânî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.
- Bağdâdî, Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hâzin. *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1425/2004.
- Bedrâvî, Rüşdî. *Kıssasü'l-enbiyâ ve't-târîh*. Kahire: Matbaatü Mecelleti'l-Arabî, 1. Basım, 1996.
- Begavî, Ferrâ. *Meâlimü't-tenzîl*. Riyad: Dâr Tîbe, 1. Basım, 1409/1989.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-luga*, thk. Reşîd Abdurrahman el-Abîdî. Kahire: ed-Dâru'l-Mısırî, 1975.
- el-Ferezdak. *Dîvân*. thk. Ali Fâûr. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1407/1987.
- Hüseyin, Nevvâl. *Eserü'l Kur'ân-ı Kerîm fi şir'i Cerîr*. Kûfe: Kûfe Üniversitesi, Lisans Tezi, 1430/2009.
- Sa'lebî, Muhammed b. İsmâîl. *Simâru'l-kulûb*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm. Beyrut: Mektebetü'l-Asrî, 1. Basım, 1424/2003.
- Semerkindî, Ebü'l-Leys Ahmed b. İbrâhîm. *Tefsîru Ebi'l-Leys es-Semerkindî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1413/1993.
- Sükkerî, Ebû Saîd. *Rivâyetuhû an Ebî Cafer Muhammed bin Habîb*. thk. Fahreddin Kabave. Dımaşk: Dâru'l- Fikr, 1. Basım, 1996.
- Şârûnî, Yûsuf. *el-Kıssa tetavvuran ve temerruden*. Hadâratü'l-Arabî, ts. 1. Basım, 1995.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Tefsîrû't-Taberî*. 25. Cilt. Kahire: Dâr Hicr, 1. Basım, 1422/2001. 17/334.
- Tâî, Ebû Temmâm Habîb b. Evs b. Hâris. *Nekâizu Cerîr ve'l-Ahtal*. Beyrut: Imprimerie Catholique, 1925.
- Tâlibî, Ammar. *Âsâru ibn Bâdîs*. Cezayir: eş-Şirketü'l-Cezâirî, 3. Basım, 417/1997.
- Hâfız, Eşref. *el-Cebr ve'l-ihiyâr fi'l-fikri'l İslâmî*. Trablus: Dâru'n-Nahle, 1. Basım, 1999.
- Hâvî, İliyyâ Selîm. *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirihî*. Lübnan: Dâru's-Sekâfe, 2. Basım, 1981.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Âşûr. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâr Tunûsî, 1984.
- İbn Kesîr. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Beyrut: Mektebetü'l-Me'ârif, 1410/1990.

- İbn Kuteybe, *el-Maârif*, thk. Servet Ukkâşe. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 4. Basım, 1199.
- İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Sîde. *el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-azam*. thk. Abdülhamîd el-Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1421/2000.
- Kutub, Muhammed. *Zevcâtü'l-enbiyâ ve ümmehâtü'l-müminîn*. Kahire: Dâru's-Sekâfe, 1. Basım, 1425/2004.
- Muntasır, Abdülhalîm vd. *el-Mu'cemü'l-vasît*. Kahire: Mecmau'l-Lügati'l-Arabiyye, 4. Basım, 2004.
- Mükerrem, Meşrikî. *Kâmûs âlâmü'l-kitâbi'l-mukaddese*. Mısır: Mektebetü'l-Ihve, 1. Basım, 2000.
- Müslim, Mustafa. *et-Tefsiru'l-mevdû li suveri'l-Kurân-ı Kerîm*. Şârîka Emirliği: Şârîka Üniversitesi Yayınları, 1431/2010.
- Nevfel, Ahmed. *Sûretü Yûsuf dirâse tahlîliyye*. Umman: Dâru'l-Furkân, 1. Basım, 1409/1989.
- Ömer, Ahmed Muhtar. *Mucemü'l-lügati'l-Arabiyyeti'l-muasıra*. Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 1. Basım. 1429/2008.
- Ömer, Ömer Ahmed. *Ülülazm mine'r-rusûl*. Dimaşk: Dâr Hassân, 1. Basım, 1409/1988.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş- Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 11. Basım, 2009.
- Rawajbeh, Ahmed R. A. et-Tenâsülü'l-Kur'ânî fi şiri'n-nekâizi'l-Ümevî, *Universiti Kebangsaan Malaysia*, 2 (Aralık 2012).
- Tuna, Sedat. *Benî Ümeyye Sarayında Bir Hristiyan Şair el-Ahtal*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 1. Basım. 2020
- Tırâd, Mecîd. *Dîvânü'l-Ahtal*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.
- Ulveş, Ahmed Ahmed. *Davetü'r-rusul*. Kahire: Müessesetü'r Risâle, 1423/2002.
- Ûs, İbrâhîm. *Maa'l-Câhîz fi risâleti'r-reddi alâ'n-Nasârâ*. Kahire: Mektebetü'z-Zehrâü'ş-Şark, 2006.
- Zebîdî, Muhammed Murtazâ. *Tâcü'l-arûs*. Kuveyt Baskısı: ts.
- ez-Züheryî, Mahmud Hüseyin. *Tesi'ru'l-Kur'âni'l-Kerîm fi-ş-şi'ri hatta nihâyeti asrı'l-Ümevî*. Dâr Vâil, 2013.